

Маріанна Пиріг

Взаємини Комуністичної Партії Західної України та Комуністичної Партії Польщі у 1920-х рр.

Komunizm: system – ludzie – dokumentacja 3, 21-48

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Маріанна Пиріг (Marianna Pyrig)

Lwowski Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franko, Ukraina

Взаємини Комуністичної Партії Західної України та Комуністичної Партії Польщі у 1920-х рр.

Після укладення Ризького мирного договору 1921 р., відбулося перепідпорядкування Комуністичної партії Східної Галичини (далі – КПСГ). Відповідно до нового територіального перерозподілу українські комуністи мали перейти у відання виключно Комуністичної робітничої партії Польщі (далі – КРПП). З цього часу розпочалася тривала історія взаємин двох політичних сил, що характеризувалася постійними конфліктами, взаємними звинуваченнями та намаганнями КПП повністю підпорядкувати КПЗУ, яка у свою чергу ставила своїм завданням розширення власних повноважень та здобуття самостійності. У публікації проаналізовано характер відносин двох політичних сил, виявлено причини конфліктних ситуацій та визначено їхні наслідки для розвитку комуністичного руху на західноукраїнських землях у 1920-х рр. XX ст. Основну джерельну базу статті становлять архівні матеріали, серед яких домінують документи КПЗУ.

Переговори між КП(б)У та КРПП стосовно КПСГ розпочалися ще у 1920 р. Активізації процесу сприяв II Конгрес Комінтерну, що тривав з 19 червня до 7 серпня 1920 р. Прийняті постанови та ухвали передбачали максимальну централізацію управління комуністичним рухом та підпорядкування усіх партій, груп та організацій рішенням Конгресу. Умови прийняття до Комінтерну, затверджені 30 липня, передбачали, що керівництво партій кожної країни мало керуватися принципом “демократичного централізму” й тримати під контролем усі ліворадикальні організації на своїй території. Окремим пунктом виділялося питання назви партії, обов’язковим елементом якої, окрім терміну “комуністичний”, була назва країни, де діяла відповідна політична сила. Статут Комінтерну ж чітко зазначав – у кожному краї може бути лише

одна комуністична партія, що входить до його складу¹. Сукупність вимог Комінтерну зумовила початок тривалих переговорів стосовно об'єднання західноукраїнського та польського рухів у єдину політичну силу.

В. Затонський та Ю. Мархлевський у грудні обговорювали питання Східної Галичини та подальшу співпрацю. Польська та українська сторона досягли ряд домовленостей, зокрема передбачалося здійснення політичного та організаційного керівництва ЦК КППП, а на КП(б)У покладалося зобов'язання здійснювати на вимогу ЦК КПСГ різну технічну допомогу – в першу чергу, грошима та працівниками, а також у створенні відповідної комуністичної української літератури. Обидві сторони констатували, що першочерговим завданням для комуністичного руху на території Галичини є знищення доцентровості в партійній роботі та організаційна єдність „всіх різнонаціональних комуністичних елементів краю”². Будь-які конфлікти українців та поляків у партії були неприпустимі, адже шкодили лише спільній меті та інтересам робітників. Проте відносини між політичними силами складалися більш проблематично та переговорний процес був тривалим.

ЦК КППП виступив проти висунутої радянською стороною тези про те, що уся допомога технічна, ідеологічна та агітаційна буде надходити до КПСГ лише через Польське бюро при РКП(б), оскільки це мало б відбуватися виключно через ЦК польської партії. Дискусії викликало й аграрне питання, яке повинне, на думку польських представників, бути розв'язане виключно в інтересах малоземельних та безземельних селян Східної Галичини, але остаточний курс визначить лише майбутня конференція КППП. Недоцільним вважала польська сторона й існування окремого центрального комітету української партії, пропонуючи обмежитися лише виконавчим³.

Вже у лютому 1921 р. у Москві делегація галичан досягла домовленостей із польським представником Г. Валецьким та підписала угоду, в якій гарантувалася повна автономія партії.

¹ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). Ф. 121. Львівське воєводське управління державної поліції. Оп. 2. Спр. 1. Статут та проект програми Комінтерну, тези з питань тактики та інші матеріали про діяльність Комінтерну, 5 листопада 1924 – листопада 1930 р., арк. 5.

² Центральний Державний Архів Громадських Об'єднань (далі – ЦДАГО). Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 15. Матеріали до історії Комуністичної Партії Західної України, 12 вересня 1920 – 14 грудня 1935 рр., арк. 137.

³ Iwański G., *Z dziejów Komunistycznej Partii Galicji Wschodniej*, „Z pola walki” 1967, nr 4, s. 32.

Проте, дані умови не задовольнили ЦК КРПП та договір не був реалізований⁴. Перехід галицьких комуністів у відання польської партії аргументувалося кращою підготовленістю КРПП до роботи в умовах, в яких опинилася КПСГ та її відповідності потребам української партії. Варто зазначити, що певні комуністичні осередки українців одразу після свого виникнення підпорядковувалися польським представникам. Для прикладу, до проведення II з'їзду КРПП організація компартії на Холмщині входила безпосередньо до складу польської політсили, і лише у 1924 р. за постановою V Конгресу Комінтерну та відповідно до рішень II з'їзду КРПП, перейшла у підпорядкування КПЗУ⁵.

Перші конфлікти між українськими та польськими комуністами виникли ще до того, як ЦК КП(б)У де юре зрікся своєї ролі організаційного керівника комуністичної роботи у Східній Галичині. Ще до офіційного перепідпорядкування КПСГ у партії розпочалися серйозні дискусії з приводу характеру подальшої тактичної роботи та програми, зокрема не остання роль відводилася питанню українського-польського майбутнього. Частина партійних діячів вважали, що необхідно припинити будь-які спроби щодо виходу Східної Галичини із складу Польщі, оскільки без останньої українські території просто не зможуть існувати. Окрім цього, остаточне вирішення галицького питання на міжнародній арені дозволить стабілізувати, за їхнім переконанням ситуацію в краї, а спокійна політична атмосфера забезпечить швидку реалізацію революційних ідей, на відміну від стану політичного хаосу. На противагу їм опозиційно налаштовані діячі, яких була переважна більшість, наголошували, що центр революції, на яку й надалі сподівалися комуністичні сили буде знаходитися у Києві чи Харкові, з якими й бачили своє майбутнє галичани. Зокрема, 18 червня 1921 р. КПСГ заявила, що „гасло

⁴ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 22. Докладні записки Виконкомітету Комінтерну про внутрішньопартійне становище та діяльність комуністичної партії сх.. Галичини. 1921–1923 рр., арк. 65.

⁵ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 8. Резолюції, звіти та інформації ЦК КПЗУ, протоколи засідання Комітету допомоги політичним в'язням Східної Галичини, з питання надання матеріальної допомоги політв'язням. Матеріали до історії компартії Західної України. 1920 – 1931 рр., арк. 63.

відірвання від Польщі і прилучення до Республік – це для галицького пролетаріату питання життя і смерті”⁶.

Дискусії навколо проблеми автономії західноукраїнських теренів неодноразово впливали під час обговорення національно питання, в тому числі й на засіданнях Комуністичного Інтернаціоналу (далі – Комінтерну). Не всі представники КПП, виступали проти надання хоча б обмеженої самостійності даним землям. Зокрема, Юліан Ленський вважав, що такий „деструктивний крок” позитивно вплине на революційний рух, адже сприятиме „обвалу” старих порядків. Проте така позиція була гостро розкритикована опонентами, які вказували, що це радше реформи старих порядків, а не їх тотальне знищення, що й було основною метою діяльності комуністів. За їхнім твердженням автономія українських земель дозволить „буржуазному ладу” лише укріпитися. Українські ж представники прямо заявили – автономія не була першопричиною укріплення влади, а прямим наслідком такого укріплення, оскільки продемонструвала б її упевненість у своїх позиціях⁷.

Обговоренню підлягало питання нового статусу КПСГ під керівництвом КРПП, оскільки більшість галицьких комуністів вважали, що нововведення призведуть до повної ліквідації будь якої самостійності партії⁸. Прихильники даної позиції були попри це переконані, що курс узятий польськими політичними силами призведе до перетворення Галичини у звичайну польську губернію, що суперечить інтересам українського населення⁹. Дане угруповання, на противагу твердженню про ідентичні умови розвитку революційного руху на теренах Східної Галичини та решти польських територій, стверджувало, що неможливо порівнювати тактику КРПП та їхню, адже боротьба робітників Лодзі і селян Галичини різниться. Перший рух спровокований виключно

⁶ ЦДАГО. Ф.6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр.15. Матеріали до історії Комуністичної Партії Західної України, 12 вересня 1920 – 14 грудня 1935 рр., арк. 24.

⁷ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 62. Постанови Виконавчого комітету Комуністичного Інтернаціоналу і матеріали до них по Комуністичній Партії Західної України. 1924-1934 рр., арк. 37.

⁸ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 19. Резолюції конференцій Комуністичної партії Східної Галичини. 1921 р., арк. 9.

⁹ Ibidem, арк. 10

економічними причинами, в той час як другий носить радше національний характер. Це виступало чи не головним аргументом у боротьбі за збереження партією самостійності¹⁰. О.Васильків та Сенік аргументували свою позицію тим, що КПСГ повинна зберегти самостійність у діях, з огляду на більш революційний характер західноукраїнського руху та бажанням більшості місцевого українського населення якнайшвидше вийти з-під польської влади, й навіть пропонували створити при партії боївки та перетворити їх на справжню військову силу¹¹.

Варто зазначити, що КРПП не надавала великого значення цим процесам всередині КПСГ, хоча й виділяла дві домінуючі тенденції, проте, як це демонструє звіт про політичну ситуацію в краї, пояснювала дані конфлікти „не стільки через розбіжність поглядів, не досить усвідомлених, а на ґрунті дрібних між особистих спорів”. Розлам наступив у перших днях січня під формальним приводом, що секретар ЦК звернувся самочинно до керівництва КРПП стосовно необхідності надсилання її представника для праці, а саме керівництва та контролю над роботою української партії¹².

Рішення про перехід галицької комуністичної організації у відання КРПП безперечно стало компромісним. На поступки довелося піти й польській політичній силі, адже після остаточного встановлення польської влади на терені комуністи вважали єдиним доцільним рішенням повну ліквідацію КПСГ. Таким чином, галицька партія прийняла угоду, та змушена була поряд із ліквідацією внутрішніх суперечок, розпочати боротьбу за автономію хоча б у конкретно галицьких справах, зокрема прагнула розширити свій вплив на Волинь, Холмщину та Підляшшя¹³.

¹⁰ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 22. Докладні записки Виконкомітету Комінтерну про внутрішньопартійне становище та діяльність комуністичної партії сх. Галичини. 1921-1923 рр., арк. 15.

¹¹ Iwański G., *Z dziejów Komunistycznej Partii Galicji Wschodniej*, „Z pola walki” 1967, nr 4, s. 34.

¹² Archiwum Akt Nowych (далі – ААН), Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy, sygn. V-118, Informacje o sytuacji politycznej na terenie Galicji Wschodniej, 1919-1922 г., к. 12.

¹³ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 22. Докладні записки Виконкомітету Комінтерну про внутрішньопартійне становище та діяльність комуністичної партії сх. Галичини. 1921-1923 рр., арк. 26.

Одним із перших кроків, до яких вдалася КРПП, включаючи в свої лави КПСГ, стало визначення та направлення до Львова свого емісара, на якого покладалися функції своєрідного посередника між двома партіями. Дану ситуацію негативно сприйняв галицький осередок, а особа польського представника стала причиною основних непорозумінь та конфліктних ситуацій в найближчі місяці. Опозиція в КПСГ неодноразово скаржилася на польського представника та звинувачувала його у „боротьбі” із партією та створенні перешкод для її „природного розвитку”, оскільки він все таки орієнтувався, в першу чергу, на польське населення краю¹⁴.

Незважаючи на те, що остаточно угода між КП(б)У та КРПП стосовно Східної Галичини була укладена лише влітку 1921 р., польський представник від КРПП знаходився у Галичині ще з часів її окупації Червоною Армією. Про це свідчать скарги, які ЦК КПСГ постійно надсилали до Комінтерну, водночас пояснюючи характер та причини непорозумінь усередині самої політики. Вже від перших днів по приїзді делегата розпочалося взаємне недовір'я. Витяг із кореспонденції між ЦК КПСГ та Комінтерном яскраво характеризує дану ситуацію: „кілька виступів делегата з Варшави давало причину місцевим товаришам сумніватися, чи взагалі той делегат не керується якими іншими мотивами в роботі і чи не думає компрометувати партійний рух”¹⁵. Демонструвалося це на спільних засіданнях тодішнього керівництва галицької партії. Наприклад, варшавський делегат наполегливо вимагав прийняти до складу партії деяких сумнівних осіб, які до того ж представляли соціалістичний табір. Другий виступ варшавського делегата теж не мало здивував місцевих комуністів – а саме, наприкінці 1920 р. він вніс в порядок дня засідання ЦК пункт стосовно видання усієї літератури виключно на польській мові. Місцеві комуністи цей пункт відхилили, але з цього часу почали ставитися до польського представника із певною пересторогою¹⁶.

По суті підпорядкування польській партії співпало із часом реального організаційного оформлення КПСГ, яке було призупинене арештами восени 1921 р. Партія була вкрай знесилена, проте, місцеві осередки звернулися до емісара з

¹⁴ Ibidem, арк. 3.

¹⁵ AAN, Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy, sygn. V-122, Sekretariat KC. Korespondencja KW KP Galicji Wsch. z KW Międzynarodówki Komunistycznej, 1921-1922 r., k. 17.

¹⁶ Ibidem, k. 17-18.

пропозицією створити тимчасовий організаційний центр та розпочати негайну відбудову партії. Варшавський ж делегат продемонстрував відкрите небажання взяти керівництво над старими комуністичними групами та продовжувати роботу. Негативно зреагував він й на початок самостійної відбудови організації локальними силами¹⁷. Не викликає, таким чином, здивування той факт, що у деяких офіційних скаргах галицькі комуністи відкрито почали висловлювали своє незадоволення особою емісара, звинувачуючи його у небажання рахуватися з думкою галицької організації та обмеженні права вирішувати й найдрібніші питання¹⁸. Проте сама КРПП у своїх звітах пояснювала цю ситуацію необхідність під час нового організаційного зародження партії, в першу чергу „остаточно очистити терени” та „поглибити впливи”¹⁹.

Українські комуністи після злиття, продовжували наголошувати на збереженні широкої автономії, зокрема керівництво має бути обране партконференцією та мати постійний самостійний зв'язок із КРПП, всі директиви повинні надаватися галицькому ЦК, а у питаннях, що безпосередньо стосуються галицької політики комітет повинен зберігати за собою ще тісніший контакт із польськими представниками, та мати право голосу у випадку неможливості реалізувати певні розпорядження до галицьких умов. На практиці ж, про що свідчать вище наведені факти, ці положення не реалізовувалися²⁰. Галицький осередок у своїй більшості сприйняв наполегливу централізацію з боку польської партії водночас і як заміну гасла „Хай живе радянська Галичина” на „Хай живе радянська Польща” в сфері національної політики та подальшого державного будівництва.

Серед рядів галицьких комуністів були й члени партії, які прийняли рішення у всьому підтримувати позицію емісара та розгорнули уже під його новим керівництвом активну роботу,

¹⁷ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 22. Докладні записки Виконкомітету Комінтерну про внутрішньопартійне становище та діяльність комуністичної партії сх. Галичини. 1921-1923 рр., арк. 69.

¹⁸ Ibidem, арк. 4.

¹⁹ AAN, Międzynarodówka Komunistyczna – Przedstawicielstwo KPP przy KWMK, sygn. VII-1. t.3, Sprawozdania KC KPRP, 1922 r., k. 19.

²⁰ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 22. Докладні записки Виконкомітету Комінтерну про внутрішньопартійне становище та діяльність комуністичної партії сх. Галичини. 1921-1923 рр., арк. 27.

проте виключно серед польських робітників, на яких в основному й орієнтувався ЦК КРПП, та приступили до видання органу „Трибуна Робітнича”. Свою позицію прихильники польсько-українського комуністичного співробітництва обґрунтовували тим фактом, що один режим та одна політика вимагають і єдиної комуністичної партії, яка буде керуватися єдиним спільним гаслом²¹.

Опозиція до офіційної політики керівництва, на чолі із Йосипом Васильківим (Кріликом), виступаючи з ЦК, видала комунікат до організації та скликала на 31 січня крайову конференцію, на яку запросили і представників КРПП. Польська сторона в подальшому заперечила факт самого запрошення та вважала, що дана конференція ніяким чином не представляла усю партію оскільки найсильніші організації – Львівська, Дрогобицька, Бориславська не взяли участі в зібранні. Хоча їхні делегати й були присутні на з'їзді, їхню легітимність КРПП не визнала²². Частина ЦК, схильних до тісної співпраці із КРПП звернулася за допомогою до ЦК КРПП, який у свою чергу вислав у Східну Галичину двох своїх представників, зазначивши, що це відбувається у межах вже існуючих домовленостей із КП(б)У, досягнутих у грудні 1920 р. за допомогою Комінтерну. Одразу ж було скликано нараду „кількох відповідальних товаришів” та укомплектовано новий керівний склад КПСГ та вирішено скликати 15 квітня загальну крайову конференцію.

Діячі, які прибули за рішенням КРПП одразу прозвітували ЦК, що становище партії у вкрай плачевному стані: „вихваляння про відносини партійні та силу організації не відповідали дійсності з моменту, коли зіткнулися із місцевими організаціями, в яких панував повний застій брак будь-якої роботи, деморалізація з погляду матеріального, організаційний хаос, кожний робив своє для себе. За певний час вдалося впорядкувати організацію Дрогобицько-Бориславську ... Із Львівською справа була тяжча, тому що тут атмосфера розламу відчувалася безпосередньо”²³. Проте в дійсності неодноразово виникали конфлікти у практичній роботі тактичного

²¹ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 15. Матеріали до історії Комуністичної Партії Західної України, 12 вересня 1920 – 14 грудня 1935 рр., арк. 24.

²² AAN, Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy, sygn. V-118, Informacje o sytuacji politycznej na terenie Galicji Wschodniej, 1919-1922 r., k. 12

²³ AAN, Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy, sygn. V-118, Informacje o sytuacji politycznej na terenie Galicji Wschodniej, 1919-1922 r., k. 13.

характеру. Наприклад, не знаючи ряду місцевих особливостей у Перемишлі взагалі було включено у партію за сприянням польських колег осіб віддалених від комунізму, які просто до цього були виключені із рядів соціал-демократів²⁴.

Під час розколу на початку 1921 р., спровокованого зміною статусу партії, проблема КПСГ розглядалася на засіданнях польського Бюро ЦК РКП(б), яке навіть скерувало наприкінці січня 1921 р. на території Західної України свого представника – К. Ціховського. Переговори радянського посланця із васильківцями не дали очікуваного результату, адже й О. Крілик й І. Сенік більші сподівання покладали лише на вирішення проблеми через консультації із Комінтерном, які постійно проводили²⁵. 12 квітня їм вдалося у Москві досягнути домовленості, яка гарантувала КПСГ територіальну автономію та розширення її діяльності на Волинь і Полісся, а також право скликати партійні конференції та мати власного представника у делегаціях КРПП до Комуністичного Інтернаціоналу, під якою підписалися й представники польської партії при Комінтерні – Ю. Мархлевський та Г. Валецький, а також М. Левицький як член Галицького революційного комітету ЦК КП(б)У²⁶. Проте погодження між польської та українською силами так і не відбулося.

На крайовій конференції, що відбулася у Львові 17 квітня 1921 р. новостворений та лояльний до КРПП ЦК КПСГ підтвердив свою позицію стосовно приєднання Східної Галичини до складу Польщі, а саме – трактував його як окупацію за допомогою збройної сили та пряме порушення права народів на самовизначення. Проте, партія зазначила, що враховуючи нову геополітичну ситуацію, вона перейшла на гасло боротьби за побудову Польської Республіки Рад, „яка буде у тісному зв'язку із Росією та Україною”²⁷. Таким чином, основним союзником на цьому шляху для українських комуністів офіційно мали стати польські колеги, а саме – КРПП.

²⁴ ЦДАГО. Ф.6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 15. Матеріали до історії Комуністичної Партії Західної України, 12 вересня 1920 – 14 грудня 1935 рр., арк. 23.

²⁵ Iwański G., *Z dziejów Komunistycznej Partii Galicji Wschodniej*, „Z pola walki” 1967, nr 4, s. 36–37.

²⁶ Ibidem, s. 37–38.

²⁷ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 19. Резолюції конференції Комуністичної партії Східної Галичини, 1921 р., арк. 2.

Проте супроводжувалася дана конференція дискусіями навіть між прихильниками КРПП з боку українських комуністів та представниками самої польської сили. Більшість суперечок стосувалися безпосередньо організаційних проблем. Наприклад, С. Кроліківський та К. Ціховський керуючись тезою про можливість існування в кожній країні лише однієї комуністичної партії вважали за доцільним зазначити у назві партії її нову приналежність та характер – „КПСГ. Окружна організація (секції III Інтернаціоналу)”. Противники ж наголошували на потребі зберегти не тільки традиційну назву політичної сили, але й пудувати залежність від КРПП за прикладом існуючих відносин між РКП(б) та КП(б)У²⁸.

Мета даної конференції передбачала прийняття рішення про розпуск створеного закордонного відділу і повернення його представників до краю. Партія позбавлялася й самостійного представництва у Комуністичному інтернаціоналі. Таким чином, даний з'їзд повністю погодився виконати умови, поставлені представниками ЦК КРПП та ЦК КП(б)У, прийнявши остаточні рішення по найбільш дискусійних пунктах угоди.

Наступну спробу подолати розлам у лавах КПСГ було здійснено на III Конгресі Комінтерну у червні-липня 1921 р., під час якого була створена відповідна комісія, діяльність якої завершилася успішним підписанням угоди. 6 липня 1921 р. між КРПП та КП(б)У було підписано офіційний договір про урегулювання комуністичної роботи у Східній Галичині, затверджений виконавчою Комінтерну 20 липня. ЦК КП(б)У представляли Д. Мануїльський та О. Шумський, а ЦК КРПП – М. Глинський, Г. Валецький і Г. Бранд. Договір передбачав наступні умови: у Східній Галичині працює КПСГ, як є територіальна крайовою організація КРПП; КПСГ посилає делегатів на всі партійні з'їзди і конференції КРПП, для обговорення політичних і організаційних питань; головним політичним гаслом КПСГ є: „Хай живе радянська Польща в братнім союзі з радянською Україною і радянською Росією”; у склад делегації польської партії на конгресах Комінтерну входить представник галицької сили; всі комуністи, що працюють на українській території повинні бути членами КПСГ й, відповідно КРПП; КП(б)У надає допомогу комуністичним робітникам в Східній Галичині лише на прохання КРПП або її уповноважених до цього органів; усі

²⁸ Iwański G., *Z dziejów Komunistycznej Partii Galicji Wschodniej*, „Z pola walki” 1967, nr 4, s. 39–40.

закордонні групи КП(б)У можуть працювати на даній території лише маючи уповноваження від КРПП та підпадаючи її контролю; усі доходи та видатки КПСГ контролює виключно польська партія²⁹.

У свою чергу КРПП у справі КПСГ видала 6 липня 1921 р. резолюцію, у якій наголосила що Східну Галичину „прикуто до буржуазної Польщі силою меча ... КРПП як найгостріше борює національне обезправлення українського населення, котре уявляє собою переважаючи їх більшість в сій країні. КРПП бореться за право українських селян на землю, проти колонізаційної політики польської буржуазії, яка хоче позбавити селян іншої національності їхньої національності і землі”³⁰. Таким чином, КРПП офіційно підтвердила свою позицію у галицькому питанні, продемонструвавши, що геополітична ситуація, яка склалася є явищем тимчасовим і майбутнє західноукраїнських територій у складі радянської України, союзниці радянської Польщі.

Проте офіційні заяви не могли припинити розколу всередині партії, а радше ще більше його посилили, що безумовно проявилось й у відносинах між керівництвами галицької та польської партій. Постійні суперечки між комуністами на терені Польщі не могли не викликати занепокоєння із боку керівних органів цілого комуністичного руху. Справу розколу ретельно розглядали на IV конгресі Комінтерну. Рішення, прийняте на зібранні не підлягало дискусіям – групам наказано об’єднатися на підставі рішення 1921 р. Обидва керівні центри були ліквідовані й створено новий тимчасовий ЦК КПСГ, до якого увійшли представники обох ворогуючих груп – О. Крілик, І. Сенік, Г. Іваненко, „Ришард”, Ч. Гроссер та В. Круліковський із КРПП.

Хоча Комінтерн офіційно підтвердив позицію стосовно насильного приєднання західноукраїнських земель до Польщі, він водночас наголосив, що саме через це безсумнівно є необхідність найтіснішої співпраці та організаційного зв’язку між галицькими та польськими комуністами. КРПП отримала вказівку збільшити видання саме україномовної комуністичної літератури для краю, а також наголошено, що КРПП „повинна

²⁹ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 5. Постанови, доклади та інші матеріали по історії комуністичної партії західної України. 1919 – 1933 рр., арк. 39.

³⁰ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 15. Матеріали до історії Комуністичної Партії Західної України, 12 вересня 1920 – 14 грудня 1935 рр., арк. 26.

вести політичну роботу з особливим тактом та особливо враховуючи своєрідні політичні та економічні умови Східної Галичини. При цьому вона не повинна робити уступок надзвичайно сильним у Східній Галичині націоналістичним течіям”³¹. Звернув увагу Комінтерн й представникам, які делегувалися польською партією для роботи у Галичині – вони були зобов’язані орієнтуватися у місцевих умовах та по можливості володіти українською мовою, а в трактуванні Комінтерну – „тамтешнім діалектом”³². Усі ж закиди галицької партійної організації були відкинені як такі, що не мали під собою підґрунтя.

Українська партія не могла проігнорувати пряму вказівку, проте до кінця її так і не прийняла. Постанова II Конференції КПСГ від 3 червня 1923 р. чітко вказувала, що партія, „стоячи на позиції постанов Комінтерну в справі партійної праці на терені Східної Галичини з червня 1921 р. і резолюції з грудня 1922 р.” вважає цю постанову „за невідповідну і навіть в певних пунктах шкідливу для ефективного розвитку комуністичного руху у Східній Галичині, зокрема, і для справи революції пролетаріату загалом. Маючи на увазі специфічне, на відміну від Польщі становище, як з погляду економічного так і національного, будемо й надалі боротися організаційним шляхом за ширшу автономію КПСГ в рамках КРПП і за заміну гасла на: „Нехай живе влада рад у Східній Галичині!”³³. Це свідчить про те, що ні втручання Комінтерну, ні наполегливі дії польських представників не змогли в організаційному плані домогтися остаточно злиття КРПП та КПСГ навіть через 2 роки після підписання угоди та офіційного перепідпорядкування сили.

Конфлікт між політичними силами загострився під час виборчої кампанії 1922 р. до польського сейму та сенату. Польська комуністична партія, не зважаючи на те, що організаційно оформилася ще у 1918 р. не брала участі у першій виборчій кампанії відновленої Польської держави. Дане рішення цілком зрозуміле. Відповідно до переконання керуючих комуністичних органів, світ стояв на порозі соціалістичної революції, а парламентаризм по своїй суті давно

³¹ AAN, Międzynarodówka Komunistyczna – Komitet Wykonawczy, sygn. III-6, Prezydium, XII 1922, k. 2.

³² Ibidem, k. 2.

³³ AAN, Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy, sygn. V-116, II Konferencja KP Galicji Wschodniej. Sprawozdanie z przebiegu obrad, 23 VI 1923 r., k. 11.

втрата демократичний характер. Проте, вже в період 1918-1920-х рр. комуністи пройшли еволюцію від відкидання ідеї парламентаризму до її прийняття³⁴. В історіографії радянського періоду даний відхід від попередніх традицій трактувався відповідним чином – польська партія відійшла від „дитячої хвороби „лівості” та перейняла досвід більшовицької партії й перейшла до лєнінізму, керуючись листами та настановами самого лідера комуністичного руху³⁵. Критичний підхід до проблеми демонструють праці, для прикладу, Я.Регули. Зокрема, зміна тактики трактувалася як своєрідний „політичний нег”, а участь у виборах – визнання з боку КРПП польської держави загалом та її інституцій зокрема³⁶. Безперечно прийняття такого рішення та зміни у попередній тактиці не могли не викликати дискусій всередині польської комуністичної сили, яка виявила вже на цьому етапі існування опозиції і в рядах КРПП, а не тільки на рівні крайової організації, якою була КПСГ і розбіжності в якій, досить часто польські колеги списували виключно на особисті інтереси, політичну та організаційну незрілість партії.

КРПП, яка виконуючи постанову Комінтерну розпочала активну підготовку до виборів, вимагала аналогічних дій і від галицької організації. Місцевий ж комуністичний осередок на той час, як і більшість українських політичних сил, стояв на позиції бойкоту виборів узагалі. Польські емісари відреагували на таку ситуацію вкрай негативно та звинуватили КПСГ у проявах націоналізму. На думку польських представників, „крім українського робітника є ще польський робітник, якого національна вразливість є не менша і тому польський робітник не може зрезигнувати з виборчої урни і використання парламентарної трибуни для революційної боротьби з буржуазією”³⁷. Галицька партія у свою чергу заявила, що не повинна рахуватися з такими проявами вже польського

³⁴ Zaporowski Z., *Między sejmem a wiecem: działalność Komunistycznej Frakcji Poselskiej w latach 1921–1935*, Lublin 1997, s. 11.

³⁵ Biernacek T., *Spór o taktkę. Komunistyczna Partia Galicji Wschodniej wobec wyborów do Sejmu i Senatu w listopadzie 1922 roku*, WSP Zielona Góra 1985, s. 70–74.

³⁶ Reguła J., *Historja Komunistycznej Partji Polski w świetle faktów i dokumentów 2-ie wyd., rozsz. i uzup.*, Warszawa 1934, s. 44–45.

³⁷ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 22, Докладні записки Виконкомітету Комінтерну про внутрішньопартійне становище та діяльність комуністичної партії сх. Галичини. 1921-1923 рр., арк. 5.

націоналізму, а її першочергове завдання полягає у боротьбі з усіма такими націоналістичними проявами.

В той же час КПСГ твердила, що жодним чином не прагне ображати національні почуття польського населення, але змушена виходити із практичності. В даному випадку йшлося про реальну оцінку настроїв місцевого населення. Представники партії зазначили: „Галичина думає про війну, а не мир з Польщею... Фанатична ненависть галицького села і міста до польської державності не дозволяє Компартії Сх. Галичини пройти мовчки над тим настроєм і не витягнути відповідних висновків”³⁸. Українські політики, безперечно, розуміли, що необхідно йти за політичними настроями галичан задля здобуття підтримки, оскільки партія знаходилася ще на такому етапі свого становлення, що її керівництво не сумнівалося, участь у виборах ніяких реальних результатів не дасть.

Як один із аргументів опозиції всередині КПСГ до КПП виступало й нагадування про те, що питання Східної Галичини ще не вирішене на міжнародній арені і тому невизнання Галичиною польської державності жодним чином не суперечить „вимогам тактики революційної партії”³⁹. Проте польський представник відмовився вносити будь які корективи у вже затверджені постанови. Велике обурення з боку галицьких партійців викликав той факт, що КПСГ була позбавлена можливості зв’язатися стосовно даної ситуації із ЦК КРПП. Два представники партії одразу були направлені до Варшави, де отримали відповідь, що для таких цілей, як і загалом для контактів між Львовом та Варшавою є спеціально делегований емісар. У відповідь КПСГ була змушена ще раз звернутися через емісара, проте зазначила, що якщо на її звернення не буде надіслана відповідь, то керівництво вважатиме, ЦК КРПП порвав усі зв’язки із ЦК КПСГ⁴⁰. Остання спроба опозиції в КПСГ налагодити ситуацію була здійснена наприкінці серпня 1922 р., коли її представники, в тому числі й П. Крайківський, здійснили спробу зустрітися із представниками КРПП у Варшаві. Проте, до зустрічі так і не

³⁸ Ibidem, арк. 5-6.

³⁹ Ibidem, арк. 7.

⁴⁰ Ibidem, арк. 8.

дійшло, а польський емісар і надалі відмовлявся налагодити безпосередній контакт між ЦК КПСГ та ЦК КРПП⁴¹.

Незважаючи, на позицію необхідності бойкоту, яка домінувала серед галицьких комуністів, частина партії, так звана КПСГ-офіційна, разом із ЦК КРПП розпочала підготовку до виборчої кампанії та створила легальну організацію «Союз пролетаріату міста та села», яка й мала взяти участь у виборах під списком №5. Кандидатами від українських теренів до польського сейму в окрузі №48 (Перемишль, Доброміль, Сянок, Кросно) стали Станіслав Ланцуцький, Андрій Пшеворський, Гриць Іваненко, Яків Дутлінгер, Владислав Ульман-Урбан, Ян Браула; в окрузі № 49 (Самбір, Старий Самбір, Ліско, Рудки, Мостицька, Грудек) – Станіслав Ланцуцький, Гриць Михась, Яків Дутлінгер, Юда Вінакур, Андрій Пшеворський, Михайло Глінський, проте даний список був анульований владою; № 50 (Львів-місто) – Томаш Дабал, Родзен Вавринець, Яків Дутлінгер, Михайло Феліксік, Гриць Іваненко, Андрій Пшеворський; №51 (Львів повіт, Жовква, Сокаль, Рава Руська, Яворів, Цешанув) – Томаш Дабаль, Гриць Михась, Владислав Кізлик, Миколай Шурковський, Адам Магура; №52 (Стрий, Дрогобич, Турка, Сколе, Долина, Калуш) – Станіслав Ланцуцький, Гриць Іваненко, Михайло Глінський, Ян Браула, Іван Білик, Мойзес Весенфельд, список теж був анульований; №53 (Станіславів, Тлумаш, Богородчани, Надвірна, Коломия, Городенка, Снятин, Косів, Печеніжин) – Станіслав Ланцуцький, Гриць Михась, Ян Браула, Андрій Пшеворський, Яків Дутлінгер; №54 (Тернопіль, Збараж, Трємбовля, Скалат, Підгайці, Чортків, Бучач, Гусятин, Борщів, Заліщики) – Томаш Дабаль, Ян Браула, Гриць Іваненко, Андрій Пшеворський, Яків Дутлінгер, Гриць Михась, Євгеніуш Хейдлер, Ян Фрачук, Петро Пецк; в округах №55 (Золочів, Зборів, Кам'янка Струмилова, Броди, Радехів, Бібрка, Перемишляни, Рогатин, Жидачів та Бережани), №56 (Ковель, Любоміль, Володимир Волинський, Горохів), №57 (Луцьк, Рівне), №58 (Кременець, Дубно, Остріг) списки кандидатів були також ліквідовані⁴².

Окрім анулювання владою списків комуністів у ряді округів, арештів та обшуків, на цих теренах партія зіткнулася із ще

⁴¹ Biernacek T., *Spór o taktykę. Komunistyczna Partia Galicji Wschodniej wobec wyborów do Sejmu i Senatu w listopadzie 1922 roku*, WSP Zielona Góra 1985, s. 89.

⁴² AAN, Komunistyczna Frakcja Poselska, sygn. II-9, Związek Proletariatu Miast i Wsi. Komitet Wyborczy. Wykazy kandydatów z list ZPMiW do Sejmu, 1922 r., k. 17–19.

однією проблемою – програма передвиборча, запропонована Союзом, не відповідала головним потребам місцевого українського населення. В першу чергу, навіть не було взято до уваги, як й іншими польськими політичними силами, що приналежність „східних кресів” на міжнародній арені ще не визначена. Місцеві діячі намагалися привернути до цього факту увагу польського емісара С. Свентоховського, але результатом стало лише вилучення з терену Східної Галичини самого тексту виборчої платформи. Це засвідчило подальшу відсутність чіткого уявлення про українське питання в політиці КРПП стосовно західноукраїнських земель⁴³.

Хоча галицька організація і надалі стояла на позиції бойкоту та переконаннях КП(б)У стосовно самовизначення населення Східної Галичини, комуністичні діячі на Волині та Холмщині не мали подібного вибору та повинні були брати активну участь у виборах: „тут вирішувала КРПП при апробації ЦК РКП(б). Підпорядкувалися цьому рішенні тільки діячі партії. Більшість симпатиків серед українського населення, відповідно до неофіційних закликів українських діячів, голосували за список соціал-демократів чи соціалістів”⁴⁴.

Наслідком невизначеної до кінця на момент виборчої кампанії позиції КРПП стосовно українських територій та загалом українського питання стали результати самих виборів – на жодному із українських округів комуністичні сили не здобули жодного мандату, отримавши у сумі лише 1500 голосів⁴⁵, в той час як загальний результат по Польщі становив 1300 тис. голосів та 2 послы у Сеймі, і 51 тис. голосів у Сенат⁴⁶.

Наприкінці 1922 р. відбувся IV Конгрес Комінтерну, на якому також розглядалося питання розвитку комуністичного руху в Польщі. Виконавчий комітет, аналізуючи діяльність КРПП, критикував організаційну сторону діяльності ЦК партії в національному питанні, а саме процес об’єднання із КПСГ та

⁴³ Biernacek T., *Spór o taktkę. Komunistyczna Partia Galicji Wschodniej wobec wyborów do Sejmu i Senatu w listopadzie 1922 roku*, WSP Zielona Góra 1985, s. 81.

⁴⁴ Torzecki R., *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*, Kraków 1989, s. 37.

⁴⁵ ААН, Комуністична Фракція Посельська, sygn. II-14, Związek Proletariatu Miast i Wsi – Centralny Komitet Wyborczy. Wyniki wyborów do Sejmu Senatu, 1922 r., k. 46.

⁴⁶ ААН, Комуністична Фракція Посельська, sygn. II-52, Związek Proletariatu Miast i Wsi. Komitet Centralny. Sprawozdania z akcji wyborczej, 1922-1924 r., k. 2.

іншими ліворадикальними групами національних меншин⁴⁷. Окремий лист було направлено до ЦК української партії, у якому підтверджувався автономний статус, в обмін на подолання опозиційних самостійницьких тенденцій. Таким чином проблема була однією із ключових на II з'їзді КРПП, адже потреба вирішення усіх суперечностей була незаперечною для обох політичних сил. Тривалі обговорення завершилися офіційною заявою українських представників про подолання усіх конфліктів та солідарність української й польської партій у національному питанні. Наслідком таких дій КРПП стало зростання прихильності представників національних меншин до комуністичних ідей, проте з іншого боку партія втратила частину підтримки серед польського населення⁴⁸.

З'їзд позначився й на організаційній будові КПСГ, яка отримала можливість розширити сферу впливу на усі західноукраїнські території, зокрема включити до свого складу комуністичні групи та організації Волині, Холмщини, Полісся та Підляшшя. Нові умови та структура партії зумовили її офіційне перейменування на Комуністичну партію Західної України. Подібні зміни мали значний вплив на український ліворадикальний рух у Польщі, адже дозволили охопити регіони із значною радикалізацією політичних поглядів місцевого населення, в першу чергу на Волині. Проте нова структура вимагала заново розпочати організаційну розбудову КПЗУ. Партія значно зросла у кількісному плані, що створило непередбачені ускладнення, адже керівництво сконцентрувалося на роботі серед сільського населення, що викликало критику з боку Комінтерну, КПП та КП(б)У.⁴⁹

Незважаючи на офіційні заяви українських та польських комуністів під час II з'їзду КРПП, взаємні суперечності залишилися нерозв'язаними та спровокували подальші конфліктні ситуації. Вже у 1924 р. КПЗУ використала ситуацію, що склалася всередині КПП, для критики. Зокрема, питання внутрішньополітичного становища польської сили розглядалося IV пленумом ЦК КПЗУ. Керівництво партії

⁴⁷ *KPP. Uchwały i Rezolucje*, T. I: I-II Zjazd (1918-1923), Warszawa, 1953, s. 183.

⁴⁸ Кециньський Л. *Українське питання у Польщі у міжвоєнний період / Актуальні проблеми історії КПЗУ. До 70-річчя створення партії*, Львів 1990, с. 153.

⁴⁹ *Постанова П'ятої Конференції Комуністичної Партії Західної України*, Львів 1924, с.15.

повністю повторило напередодні затверджене на V Конгресі рішення Комінтерну. Пленум рішуче засудив праві уклони в партії, що проявилися „невірою в силу революційних слів, як теж переконання, що комуністична партія не є в силі самостійно і всупереч соціал-зрадницьким партіям попровадити робітничі маси до побідної революційної боротьби”⁵⁰. Зокрема, чітко зазначалося, що в керівництві КПЗУ недопустима присутність осіб, які б мали певні застереження стосовно рішень та постанов Комінтерну. Про те, що таких осіб по суті й не було свідчить пленум ЦК КПЗУ, що відбувся у середині листопада 1924 р., на якому також були присутні 3 представники від ЦК КПП. Під час засідання не відбулося жодної дискусії стосовно рішень V Конгресу. ЦК повністю погодилося із постановами Комінтерну і не піддавало їх сумнівам. Лише 1 із членів ЦК, за національністю поляк, виступив на захист групи А. Варського. Під час голосування 7 осіб проголосували за повну підтримку новообраного керівництва КПП, 1 особа утрималася, аргументуючи це не достатньою обізнаністю із проблемою, та 1 – проти⁵¹. ЦК КПЗУ одразу постановив провести різку критику „опортуністичного крила КРПП у всіх організаціях КПЗУ і у власних рядах рішуче нап'ятнувати симптоми опортунізму, які виявляються по акціях у деяких організаціях”⁵².

Пленум також яскраво продемонстрував, що й надалі між двома партіями чітко простежується відмінність у тактиці ведення партійної роботи. Українці виступили проти запропонованого представниками КПП бойкоту сплати податків, оскільки на відміну від поляків та особливо своїх білоруських колег, вважали, що „подібні виступи ведуть до збройних повстань і їх не слід викликати, допоки збройний виступ не підготовлений”⁵³. Галичани, вважали, що в умовах

⁵⁰ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 79. Протокол, резолюція 5 позачергової конференції КПЗУ і резолюція 4 пленуму ЦК КПЗУ стосовно питання відношення до становища в КРПП. 1924 р., арк. 30.

⁵¹ AAN, Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy, sygn. III-4, Rezolucje, informacje, 1924 r., k. 1.

⁵² ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 79. Протокол, резолюція 5 позачергової конференції КПЗУ і резолюція 4 пленуму ЦК КПЗУ стосовно питання відношення до становища в КРПП. 1924 р., арк. 31.

⁵³ AAN, Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy, sygn. III-4, Rezolucje, informacje, 1924 r., k. 2.

західноукраїнських земель влада одразу ж розпочне репресії, які у свою чергу викличуть посилення саботажу, а для партійної роботи це може в майбутньому проявитися геть негативним наслідком – „стерти границі між комуністичним та націоналістичним рухом”⁵⁴. Як наслідок польські колеги звинуватили українців у пасивності і вимагали негайного прийняття рішення. Під тиском представників КПП, певні положення стосовно бойкоту податків були введені у резолюцію, але із внесенням своїх корективів, що в свою чергу, викликало нову хвилю обурення поляків, які так і не домоглися прийняття бажаного саме для ЦК КПП варіанту.

Відносини між партіями продовжували базуватися на конфліктах, взаємній недовірі та звинуваченнях. Причина даної ситуації частково полягала у відсутності стабільного діалогу, що був неможливий і через відсутність „живого” спілкування між силами. Зокрема у жовтні 1924 р. КПП наполегливо вимагала приїзду О. Крилика до Варшави як представника КПЗУ для „підтримання живого зв'язку із партією”⁵⁵.

Конфлікт із КПП негативно вплинув й на західноукраїнську партію, що довелося визнати керівництву, адже наслідки відбилися на роботі ЦК, який витратив занадто багато енергії на дрібні суперечки. „Полишаючи часом неполагодженими справи кардинальної ваги, немонолітний ЦК виказав малу волю до боротьби, що спричинило ряд організаційних недомагань”⁵⁶.

Помітне погіршення відносин відбулося у червні 1925 р., коли КПЗУ намагалася максимально використати назріваючий конфлікт поміж КПП та Комінтерном, спровокований критикою групи Р. Дмовського, яка домінувала у керівництві польської партії, комуністичних партій Німеччини, Франції та Болгарії, що суперечило резолюціям Інтернаціоналу. Тепер КПЗУ мала можливість перейти від критики правих ухилів у КПП до звинувачень у переході до „лівого болота”⁵⁷. Після

⁵⁴ Ibidem, k. 2.

⁵⁵ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 72. Резолюції Центрального Комітету Комуністичної Партії Польщі про діяльність КПЗУ після III пленуму, політико-економічне становище на Західній Україні та про задачі партії. 1924-1933 рр., арк. 1.

⁵⁶ *Постанова П'ятої Конференції Комуністичної Партії Західної України*, Львів 1924, с. 15–16.

⁵⁷ Radziejowski J. *Komunistyczna partia Zachodniej Ukrainy 1919-1929. Węzłowe problemy ideologiczne*, Kraków 1976, s. 67.

остаточної поразки Р. Дмовського 4 серпня 1925 р. члени ЦК КПЗУ гостро розкритикували „домщизну”. Цей конфлікт використовувався керівництвом партії для подальшого усамостійнення від КПП, зокрема була сформована вимога власного представництва до Виконавчого комітету Комінтерну та Політбюро КПП. Аргументувалися такі вимоги потребою отримання безпосередньо самостійно усієї інформації задля її максимальної вірогідності. ЦК КПП ж на такі пропозиції відреагував надзвичайно гостро вказуючи, що власне представництво КПЗУ у ВК та Політбюро лише змусить польську партію поставити питання про виключення західноукраїнської партії зі складу КПП⁵⁸.

Станом на 1925 р. українські комуністи констатували факт, що КПЗУ та КПЗБ залишалися лише крайовими організаціями. Необхідним було покращення комунікації, взаємне ознайомлення із проблемами. Для того, щоб „оминути різнобою в революційній тактиці чи в політичній лінії партії”⁵⁹ пропонувалося входження до найвищих керівничих структур ЦК КПП представників КПЗУ та КПЗБ. Представники КПП не спростовували існуючих недоліків, проте наголошували, що проблеми виявляються лише у співпраці з українцями. Під час IV Конференції партії у листопаді-грудні 1925 р. Тадеуш Жарський звернув увагу, що КПП не знає про діяльність КПЗУ й десятої частини того, що знає про білоруських колег. Головна провина у цьому, на його думку, покладалася саме на кризу, що мала місце у стосунках обох політичних сил⁶⁰. Польська сторона готова була прийняти двосторонню відповідальність за такий стан справ, але в той же час не припиняла критики ряду моментів, які вважала відвертими помилками. Зокрема несерйозним вважалося ставлення до селянського питання, адже КПЗУ, на думку КПП, не проявила належної зацікавленості та активності у боротьбі з аграрною реформою тощо. Критикувалася позиція українських комуністів по відношенню до українського клубу у парламенті, а саме однозначне трактування його як реакційного⁶¹. Це свідчило, про певне нерозуміння настроїв українського населення, а особливо селянства. Прикладом таких позицій, та протидії

⁵⁸ Ibidem, s. 67–68.

⁵⁹ *Постанови II З'їзду Комуністичної партії Західної України*, Львів 1925, с. 11.

⁶⁰ *Protokół IV Konferencji Komunistycznej Partii Polski (1925 r.)*, „Z pola walki” 1961, nr 1, s. 96.

⁶¹ Ibidem, s. 96.

польському керівництву, КПП вважала сприяння з боку КПЗУ припиненню переговорів комуністів із частиною українського клубу, а саме Селянським союзом⁶².

На одному із засідань О. Крілик, у відповідь на закиди польських представників, заявив, що ЦК КПП „знає про КПЗУ лише те, що нічого про неї не знає”, а звинувачення у лівих ухилах, які за кілька місяців до цього мали місце всередині самої польської партії, безпідставні⁶³. Подібні закиди український лідер вважав недоцільними та наголосив, що КПЗУ власними силами, без допомоги, а подекуди й попри волю ЦК КПП зміцнилася й зросла.

КПЗУ та КПП надалі не могли повністю скоординувати свою взаємодію. Про це свідчить й пленум ЦК КПЗУ 1926 р., який визначив необхідність „зріднення” КПЗУ та КПП як з погляду політичного так і організаційного. Зокрема, наголошувалося, що для того, щоб відбулося зрощення партій необхідно, щоб перед КПЗУ ставилися ті самі політичні завдання, що й перед цілою партією, та навпаки врахування специфічних особливостей руху на Західній Україні цілою партією, не тільки через розгляд ряду специфічних особливостей у керівних партійних інституціях, але й у нижчих партійних органах на цілому терені діяльності КПП⁶⁴. Дане зауваження підтверджує той факт, що необхідної єдності, часто декларованої як такої, що вже мала місце від часу II з'їзду КПП, таки не відбулося.

Переворот Й. Пілсудського у травні 1926 р. КПП сподівалася використати на власну користь. Зокрема, розуміючи, що допомоги із-зовні задля встановлення комуністичного режиму більше не надійде, в першу чергу збройної, вони перейшли на тактику очікування громадянської війни чи іншої подібної ситуації, що могла б бути використана для даних цілей. І хоча в дійсності реальної допомоги Й. Пілсудському комуністи не змогли надати, проте „на папері” вони переворот підтримали. Зокрема партія у своїх виданнях від 13 і 14 травня беззастережно підтримала Й. Пілсудського та закликала маси допомагати перевороту, зазначаючи, що хоча й мета комуністичної боротьби йде далі планів пілсудчиків часину шляху вони можуть пройти й разом⁶⁵. 17 травня 1926 р. ЦК

⁶² *Ibidem*, s. 97.

⁶³ *Protokół IV Konferencji Komunistycznej Partii Polski (1925 r.). Część II, „Z pola walki”* 1961, nr 2, s. 106–107.

⁶⁴ AAN, Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy, sygn. V-96, Rezolucje plenum KC KPP, 1926 r., k. 1.

⁶⁵ *Резолюції Пленума Ц.К. К.П.З.У. з червня 1926 р.*, Львів 1926, с. 3.

КПП вже почала замислюватися чи правильну лінію було обрано, оскільки не відбулося ні легітимізації КПП ні звільнення політичних в'язнів із тюрем. Врешті прийнято рішення, що партійна лінія відповідає ситуації, але були допущені певні помилки у деяких формулюваннях, що по суті означало в цілому визнання допущеної помилки⁶⁶. У Москві ж ситуацію потрактували іншим чином. Якщо спочатку і радянське керівництво і керуючі органи Комінтерну дали своє благословення КПП, то коли стало зрозумілим, що ситуація у Польщі стабілізувалася і революційної ситуації створити не вдасться, одразу при Комінтерні було створено відповідну Польську комісію для ретельного розслідування. Доводи польських комуністів, зокрема очільника Посольської фракції А. Варського, що населення не зрозуміє партію, якщо вона почне голосувати проти Й. Пілсудського, не бралися до уваги⁶⁷. На той час, комуністична ідеологія уже не підлягала жодному перегляду і всі правила та вказівки мали виконуватися без будь яких питань та заперечень⁶⁸. Таким чином, підтримку Й. Пілсудського фактично прирівняли до порушення партійної дисципліни та відступу від офіційної ідеології. Проте, не зважаючи на дану установку, ряд комуністичних сил, в тому числі й український „Сельроб” голосували у парламенті проти волі Комінтерну.

Така позиція не задовольнила Москву, яка навпаки вважала, що більш доцільною була підтримка ендеків, з боку яких, як стверджує Я. Регула, Радянський Союз відчував меншу загрозу⁶⁹. Отже, з Москви надійшла інструкція розглянути та проаналізувати допущені помилки, розпочавши тривалий процес перегляду так званої „травневої помилки” партії.

Партія зазнала розкол на два табори, що позначилося і на ситуації всередині КПЗУ, й проявилось у взаємній критиці. Меншість на чолі із Ю. Ленським бачила джерело травневої помилки в ідеології самої КПП, закидаючи лідерам партії опортуністичне ставлення та праві погляди. Аргументи більшості ж, що переворот мав ознаки революції та мав

⁶⁶ Reguła J., *Historja Komunistycznej Partji Polski w świetle faktów i dokumentów 2-ie wyd., rozsz. i uzup.*, Warszawa 1934, s. 149–150.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 150–151.

⁶⁸ Dziewanowski M., *The Communist Party of Poland. An outline of history. Second edition*, Cambridge, Massachusetts and London 1976, p. 122.

⁶⁹ Reguła J., *Historja Komunistycznej Partji Polski w świetle faktów i dokumentów 2-ie wyd., rozsz. i uzup.*, Warszawa 1934, s. 154.

широку підтримку мас, в тому числі й пролетаріату, заперечувалися прихильниками Ю. Ленського твердженням, що революція не може мати два етапи, один із яких буржуазний⁷⁰.

Оцінку політичної ситуації активно проводила й КПЗУ. Хоча партія й розкритикувала позицію КПП у дні перевороту, проте й приймала свої резолюції не копіюючи накази із Москви, а ретельно аналізуючи всі події, партійну ідеологію та тактику. Українські комуністи висловили впевненість у тому, що з одного боку партія вчинила правильно, закликавши маси підтримати боротьбу проти уряду, але з іншого – вчинила ряд помилок, які загрожували втратою підтримки серед населення⁷¹. Помилковим, на думку КПЗУ, було не скористатися із потенційної революційності ситуації, оскільки так і не було оголошено збройної боротьби широких мас населення, не було кинуте гасла захоплення земель, умотивовуючи це тим, що даний клич був ще „передвчасним та неактуальним, а на терені З.У. шкідливим в своїх наслідках”⁷².

КПЗУ не заперечувала власних помилок, які допустила, під час травневих подій, саме тому й гостро сприйняла небажання йти на аналогічний крок ЦК КПП, який проголосив на травневому пленумі, що партія зайняла все таки в загальному правильне становище. ЦК КПЗУ наголосив на наявності ряду недоліків у резолюції Політбюро ЦК КПП, оскільки постанови не вказують ні джерел „опортуністичного становища партії в мент виступу Пілсудського, не піддають критиці неправильного становища партійного керівництва в сфері національної політики і в кінці має в собі місця, котрі не можна інакше зрозуміти, як остатки неправильної концепції буржуазно-демократичної революції з дрібноміщанством на чолі”⁷³. Таким чином українські комуністи відкрито виступили із критикою керівництва КПП та ідеологічної й тактичної лінії партій, що продемонструвало відсутність єдності і бажання наголосити на помилках один одного, звинуватити у відступництві від комуністичної ідеології.

Нові непорозуміння між польськими та українськими комуністами розгорілися із небаченою силою у 1927-1929 рр.

⁷⁰ Dziwianowski M., *The Communist Party of Poland. An outline of history. Second edition*, Cambridge, Massachusetts and London 1976, p. 124.

⁷¹ Резолюції Пленума Ц.К. К.П.З.У. з червня 1926 р., Львів, 1926, с. 3.

⁷² *Ibidem*, с. 6.

⁷³ *Ibidem*, с. 6-7.

на тлі розколу в партії та під впливом боротьби радянської влади із так званим „шумськізмом”, у яку були втягнуті усі комуністичні сили. Підтримка критики національної політики радянського керівництва одним із лідерів західноукраїнських комуністів М. Максимовичем, різко позначилася на відносинах українців із іншими ліворадикальними силами, в тому числі й з КПП. 21 травня 1927 р. польська сторона заявила, що позиція представників КПЗУ приведе лише до зміцнення влади Й. Пілсудського та його національної політики на Західній Україні, тому ЦК КПП таку позицію вважає виключно помилковою та антикомуністичною⁷⁴.

Удар прийняла на себе КПЗУ, проте КПП теж опинилася у вкрай тяжкому становищі, адже по суті в очах комуністичного керівництва у Москві саме вона не змогла вчасно виявити та ліквідувати небезпечні для офіційної комуністичної ідеології тенденції, що й привели до так званого „націоналістичного ухилу”. Уже в 1928 р. більшість ЦК КПЗУ, а також рядових членів партії фактично повністю припинила взаємодію із Комінтерном та ЦК КПП, звинувативши їх у фактичній диктатурі. На позиції польської партії залишилися одиниці, й переважно у своїй більшості це були етнічні євреї та поляки, які б не змогли й надалі якісно проводити політику партії, адже не користувалися б підтримкою у місцевого українського населення та не могли б повністю враховувати його потреби⁷⁵.

Оскільки і КПП й КП(б)У засудили дії керівництва КПЗУ та розпочали боротьбу із так званими „ухилами” в рядах комуністичних сил, їхня співпраця значно посилилася й мала на меті взяти контроль над ситуацією всередині західноукраїнської компартії. Це відбувалося за безпосередньої участі та сприяння Комінтерну. Виконавчий комітет визначив необхідним для проведення роз’яснюючої кампанії в КПЗУ створити спеціальну комісію, до складу якої увійшло по одному представнику від більшості ЦК, меншості ЦК та Політбюро КПП. Дана комісія була зобов’язана працювати в тісному контакті із Секретаріатом ЦК КПЗУ. Діяльність даного утворення мала тривати близько 3-4 місяців і завершитися представленням на засіданні Виконавчого Комітету

⁷⁴ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 72. Резолюції Центрального Комітету Комуністичної Партії Польщі про діяльність КПЗУ після III пленуму, політико-економічне становище на Західній Україні та про задачі партії. 1924–1933 рр., арк. 13.

⁷⁵ Reguła J., *Historja Komunistycznej Partji Polski w świetle faktów i dokumentów 2-ie wyd., rozsz. i uzup.*, Warszawa 1934, s. 180.

Комінтерну висновків стосовно діяльності та внутрішньої ситуації у ЦК КПЗУ⁷⁶.

Завершуючи свою роботу, комісія заявила що для дійсного „виправлення” лінії КПЗУ необхідно укріпити керівництво над партією за допомогою ще одного відповідального працівника із КП(б)У та двох представників ЦК КПП, втягнути в керівництво товаришів із меншості, ввести в ЦК нових працівників із партійних низів, в першу чергу робітників. Окремий наголос робився на необхідності встановлення більш тісних відносин між КП(б)У та КПП саме стосовно питання КПЗУ, зокрема забезпечити присутність представника КПП на пленумах ЦК КП(б)У та відповідно представника радянських українців на засіданнях польської політсили⁷⁷.

КПП під тиском радянського керівництва та Комінтерну розпочало активну боротьбу із „свавіллям” українських комуністів. В першу чергу, ЦК намагалося усунути провідних діячів КПЗУ від влади у партії та взяти контроль у свої руки за допомогою лояльної меншості. Галичани не залишилися у боргу та на 8 конференції КПЗУ всю вину за розбивання єдності комуністичного руху поклали саме на ЦК КПП⁷⁸. Одразу ж в рядах української партії розпочалася роз’яснююча робота на всіх рівнях стосовно „розкольніцької” ролі польської сили та шкідливих ухилі у ній.

Оцінюючи рішення ЦК КПЗУ, КПП висунула взаємні звинувачення та наголосила, що вони неправильні та шкідливі, тому й будуть призупинені, виправлені чи повністю анульовані⁷⁹. Поряд із цим критикувалася виборча платформа партії, її політика стосовно „Сельробу”, зокрема нездатність належним чином контролювати депутатів від „Сельробу”, які продемонстрували самостійність і як у межах роботи у парламенті так і у позасеймовій діяльності. У відповідь на ці

⁷⁶ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп. 1. Спр. 62. Постанови Виконавчого комітету Комуністичного Інтернаціоналу і матеріали до них по Комуністичній Партії Західної України. 1924–1934 рр., арк. 57.

⁷⁷ Ibidem, арк. 70.

⁷⁸ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп.1. Спр. 357. Постанови 8-ї Конференції Комуністичної Партії Західної України. 1927 – 1928 рр., арк. 27.

⁷⁹ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп.1. Спр. 350. Резолюції пленумів ЦК КПЗУ і ЦК КПП з питання по резолюціях і постановках, прийнятих 8 розширеним пленумом ЦК КПЗУ. Квітень-грудень 1927 р., арк. 22.

закиди керівництво КПЗУ засудили позиції ЦК КПП, вказуючи, що ще до розколу, польська сторона звернулася до парторганізацій КПЗУ з пропозицією закликати до порядку більшість КПЗУ, а також фактично визнала меншість ЦК КПЗУ як окрему партійну організацію, що по суті означало фактичну ліквідацію ЦК КПЗУ⁸⁰. Один із керівників партії Й. Васильків наголошував на тому, що реферати 8 пленуму не були простою випадковістю, а безпосереднім наслідком позиції КПП стосовно КПЗУ. Той факт, що 8 пленум ЦК КПЗУ польською партією був оголошений нелегітимним, як і його рішення, таким чином мало на меті хіба що ослаблення політичної ваги пленуму та зниження авторитету ЦК КПЗУ. Проте, представники КПП брали активну участь у роботі саме цього пленуму, висували свої проекти, які й були ним прийняті⁸¹. Отже, КПП не могла звинувачувати українських колег у зраді та непідкоренні, адже фактично це були кроки у відповідь на агресивні дії з боку польського комуністичного керівництва.

Не припинилися тертя між партіями й після офіційного подолання конфліктів у рядах КПЗУ. На початку 1930 р. всередині західноукраїнської партії виокремилася група діячів, що мали на меті своєї діяльності погіршення відносин між КПЗУ та КПП, що спровокувало новий виток внутріпартійної боротьби в рядах українських комуністів⁸².

Українська й польська політичні сили активно критикували та звинувачували один одного, ймовірно намагаючись відвернути увагу від загальної кризи, яка охопила обидві структури та похитнула чіткі правила комуністичної ідеології. Усі ліворадикальні сили опинилися наприкінці 20-х рр. ХХ ст. у вкрай невизначному становищі, послаблені внутріпартійними дискусіями.

Відносини КПЗУ та КПП у зазначений період підтверджують, що жодна із партій не змирилася із ситуацією, яка склалася після злиття цих сил у 1921 р. і II з'їзд КРПП

⁸⁰ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп.1. Спр. 436. Резолюція Пленуму Виконкому Комінтерну, докладні записки, заяви та переписка про розкол в КПЗУ. Січень-жовтень 1928 р., арк. 179.

⁸¹ ЦДАГО. Ф. 6. Комуністична партія Західної України. Оп.1. Спр. 409. Заяви членів КПЗУ в Політичне Бюро Комуністичної Партії Польщі з питань конфліктів і фракційної боротьби всередині КПЗУ. 5 квітня 1927 – 20 вересня 1931 рр., арк. 6.

⁸² AAN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, sygn. IV-52, Sprawozdanie z ruchu komunistycznego i anarchistycznego za czas od 1.1.1930 – 31.08.1930, k. 44–45.

ситуації кардинально не змінив. Причинами конфліктів виступали, в першу чергу різні бачення вирішення українського питання в краї та нового статусу КПЗУ. В обох питаннях двом політ силам довелося піти на певні компроміси, які не задовольнили жодну сторону і лише частково та тимчасово зменшували напругу у відносинах.

КПП відповідно до офіційного трактування національного питання та постанов Комінтерну змушена була визнати право українців у Польщі на самовизначення аж до відокремлення цих теренів від Польської держави. КПЗУ ж змушена була прийняти нове панування та вивести на перший план боротьбу вже за радянську Польщу із можливою перспективою у разі успіху приєднання Східної Галичини до решти етнічних українських територій. Компромис ж у плані організаційному був ще важчим для прийняття. КПП прагнула розбудовувати свою структуру як єдина цільна організація, в той час як КПЗУ постійно наголошувала спочатку на своєму праві на самостійну діяльність у межах галицьких справ. Обом силам примиритися було вкрай важко, що призвело до зіткнення автономістичних тенденцій КПЗУ та централізаторської політики КПП й вилося у постійні взаємні обвинувачення. Особливо гостро відсутність єдності проявлялася в часи внутріпартійних криз, що пояснюється прагненням сконцентрувати увагу на інших проблемах та можливості чіткіше розглянути та проаналізувати проблеми опонентів. Оскільки й КПП і КПЗУ постійно впродовж першого міжвоєнного десятиріччя переживали внутрішні потрясіння організаційного, тактичного чи ідеологічного характеру, взаємовідносини між західноукраїнськими та польськими комуністами були напруженими.

Summary

Relations between The Communist Party of Western Ukraine and The Communist Party of Poland in 1920th

Mutual relations between The Communist party of Poland and The Communist party of Western Ukraine in 1920th are characterized with the presence of ponderable conflicts and recriminations. KPWU was fighting for a wide autonomy in the activity explaining it the features of development of political force on the territory of East Galicia and Volyn' in a counterbalance to other Polish territories. KPP tried to centralize guidance upon all communist forces in Poland for better control after activity of local organizations and their maximal efficiency. Persuasion that II convention of KPP in 1923 settled all conflicts and allowed two parties to be completely incorporated and to act in concert is not confirmed by several inner-party crises that became especially noticeable in the second half 1920th.

*

Маріанна Пиріг (Marianna Pyrig) – аспірант кафедри новітньої історії України Львівського національного університету імені Івана Франка (doktorantka w katedrze współczesnej historii Ukrainy na Lwowskim Narodowym Uniwersytecie im. Iwana Franko).

Zainteresowania badawcze: najnowsza historia Ukrainy, ukraińskie ruchy radykalne w Polsce okresu międzywojennego; temat pracy doktorskiej (kandydackiej): „Український ліворадикальний рух у Польщі (1919–1929)”.

Ważniejsze publikacje: Пиріг М., *Ліворадикальні сили у саботажних акціях 1930 року та їх наслідки* // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І.С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2012. – Вип. 2 – С. 77–83; Пиріг М., *Становлення та організаційні принципи діяльності «Українського селянсько-робітничого соціалістичного об'єднання» («Сельроб») у 1926–1928 роках.* // Мандрівець. – Тернопіль, 2013. – №4 (106). – Липень-серпень. – С. 31–37.

Kontakt: mariannapyrig@gmail.com; marianna_pyrig@ukr.net